

ULUSLARARASI AMASYA ŞAİRLERİ BİLİM ŞÖLENİ

4-6 EKİM 2018 • AMASYA

THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF AMASYA POETS

4-6 OCTOBER 2018 • AMASYA

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler:

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL
Dr. Öğr. Üyesi Sibel MURAD
Arş. Gör. Mevlüt İLHAN

AMASYA • 2018

ISBN: 978-605-4598-41-0

ULUSLARARASI AMASYA ŞAİRLERİ BİLİM ŞÖLENİ BİLDİRİLER KİTABI

Birinci Basım: Aralık 2018

Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabındaki yazıların yasal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın hiçbir kısmı yayıncısının yazılı izni olmaksızın elektronik veya mekanik, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi saklama, erişim sistemi de dahil olmak üzere herhangi bir şekilde çoğaltılamaz.

Editörler:

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL
Dr. Öğr. Üyesi Sibel MURAD
Arş. Gör. Mevlüt İLHAN

Dizgi ve Teknik Destek:

Arş. Gör. Mevlüt İLHAN
ilhanmevlut@gmail.com

Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
İpekköy Yerleşkesi/Amasya
Telefon: 0(358) 242 16 13-14 / Faks: 0(358) 242 16 16
<http://amasyasairleri.amasya.edu.tr/>

*Bu etkinlik Amasya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından
(SEB-BAP 18-0159 proje koduyla) desteklenmiştir.*

KIBATEK

(Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) Yayınları
Konur Sokak 36/13, Kızılay-Ankara
0.312 425 39 20

kibatek@gmail.com www.kibatek.com.tr

Baskı ve Cilt: Başkent Klîşe ve Matbaacılık, Bayındır Sokak 30/E, Kızılay-Ankara

HUBBÎ HATUN'UN *İMÂDÜ'L-CİHÂD* İSİMLİ ESERİ HUBBÎ HATUN'S *İMÂDÜ'L-CİHÂD*

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR
Amasya Üniversitesi
mukac80@gmail.com

Özet

Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi'nin torunu olan Ayşe Hubbi Hatun (ö. 998/1590), şehzadeliğinde II. Selim'e hocalık yapan Akşemseddinzâde Şemseddin Çelebi ile (ö. 957/1550) evlenmiş, II. Selimin padişahlığı döneminde (1566-1574) de padişahın nedimesi olmuştur. III. Murad'ın saltanat döneminin (1574-1595) ortalarında vefat eden Hubbî Hatun'un *İmâdü'l-cihâd* isimli eseri ilk defa Müjgan Cunbur tarafından tespit edilmiştir. Eserin Milli Kütüphane, Yazma eserler nr. A.3987'de kayıtlı eksik nüshası 21-25 Eylül 1981 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen IX. Türk Tarih Kongresi'nde yine Müjgan Cunbur tarafından tanıtılmıştır. Şimdiye kadar başka nüshası bilinmeyen bu eserin Paris Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France) tam bir nüshası Fezail-i cihad adıyla kayıtlıdır. 61 yapraktan oluşan bu nüsha 1080/1669-70 yılında istinsah edilmiştir. Ayşe Hubbî, cihâd ve mücâhidleri öven ayet ve hadislerle süslediği bir girişle Allâh'a hamd ve Hazret-i Peygambere salât ve selâm getirerek eserine başlar. Ardından cihadın hikmetlerini izah eden bir mukaddimeye yer verir. Eser, her biri cihâdla ilgili farklı bir meseleye değinen ve cihadın faziletleriyle ilgili âyet, hadis ve hikâyelere yer verilen 12 bâbtan oluşmaktadır. Hubbî, eserinde yer yer konuya uygun manzumelere de yer vermiş, şiirlerde mahlasını açıkça zikretmiştir. Bu çalışmada Hubbî Hatun'un bu eserinin daha önce tanıtılmış olan eksik hâli ile karşılaştırılması yapılacak ve eserin bu yeni nüshası üzerinde inceleme ve değerlendirmelerimiz sonucunda ortaya çıkan tespitler paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hubbî, Amasya, İmadu'l-cihad, Fezâil-i Cihâd

Abstract

Ayşe Hubbi (d. 998/1590) is the granddaughter of Sheikh Yahya Efendi. She was married to Akşemseddinzâde Şemseddin Çelebi (d. 957/1550) who was the teacher of II. Selim. During the reigns of II. Selim (1566-1574) and III. Murad (1574-1595), she entered the harem of the sultan. Hubbî Hatun died in the middle of the reign of III. Murad (1574-1595). Hubbî Hatun's work named *İmâdü'l-Cihâd* was first identified by Müjgan Cunbur. The incomplete copy of the book, at National Library nr. A.3987, and some of her poems were introduced by Müjgan Cunbur in the Turkish History Congress. were held in Ankara between 21-25 September 1981. A complete copy of this work, which has no other copy, is available in the National Library of Paris (Bibliothèque Nationale de France). This copy of 61 leaves was written in 1080 / 1669-70. Ayşe Hubbî starts her work by praising Allah and the prophet. In the work there is a cleric which explains the wisdom of jihad. The work consists of 12 chapters, each covering a different issue related to jihad, including verses, hadiths and stories about the merits of jihad. In her work, Hubbi has included verses according to the subject and she clearly mentioned the nickname at this poems. In this study, two copies of *İmâdü'l-Cihâd* will be compared and the findings of this review will be shared.

Keywords: Hubbî, Amasya, İmadu'l-Cihad, Fezâil-i Cihâd

Giriş

Edebiyat tarihinde isimleri zikredilen, hatta döneminin büyük âlim veya şairlerinden oldukları belirtilen bazı kişilerin eserlerinin nüshaları maalesef günümüzde elimizde mevcut değildir. Bu bahtsızlığı yaşayanlardan birisi de Amasyalı meşhur kadın şairimiz Ayşe Hubbî Hatundur. Kendisi tezkire yazarları tarafından çok övülmüş, hatta devrinde yaşayan kadın şairlerin en büyüğü olarak kabul edilmiştir. Ancak tezkirelerde kendisine ait olduğu söylenen eserlerin nüshaları maalesef şimdilik elimizde bulunmamaktadır.

Biz de bu çalışmamızda Ayşe Hubbî Hatun'la ilgili bu durumun biraz da olsa değişmesini sağlayacak bir hususu edebiyat araştırmacılarıyla paylaşmak istiyoruz. Ayşe Hubbî'nin *İmâdu'l-Cihâd* isimli eserinin tam bir nüshası hakkında ayrıntılı bilgi vereceğimiz bu bildiri metninde, Hubbî'nin bu eserinin daha önce bir bildiriyle tanıtılmış olan eksik bir nüshası ile bu yeni nüshasının karşılaştırılması yapılacak ve eserin bu yeni nüshası üzerinde inceleme ve değerlendirmelerimiz sonucunda ortaya çıkan tespitler paylaşılacaktır.

1. Hubbî Hanım'ın Hayatı ve Eserleri

Hubbî'nin hayatı ve eserleri hakkında hem tezkirelerde hem de günümüzde kaleme alınan bilimsel çalışmalarda ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Aşağıda önce Ayşe Hubbî'nin hayatı ve eserleri hakkında kaleme alınmış çalışmaları kısaca özetlemek¹ ve Hüseyin Hüsâmeddin'in Amasya Tarihi'nin daha önce yayımlanmamış 8. cildinde Hubbî hakkında kaleme aldığı bölümü buraya aynen almak istiyoruz.

XVI. yüzyıl şairlerinden olan Hubbî'nin asıl adı Ayşe'dir. Ayşe Hubbî Hatun, Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi'nin torunu, II. Selim'in şehzadeliğinde hocası olan Şems Çelebi'nin de eşidir. Şems Çelebi'nin vefatının ardından II. Selim ile III. Murad'ın zamanlarında sarayda kalmıştır. "Çok sevilen, çok beğenilen, güzel" anlamına gelen ve «حبی» şeklinde yazılan Hubbî mahlasını kullanan Ayşe Hanım'ın bu mahlasının Arap kadınlarının ismi olduğu için "Hubbâ" şeklinde okunması gerektiği şeklinde bir tartışma da vardır. Tarihi ve bibliyografik kaynaklarda Amasyalı olduğu konusunda herkesin hem-fikir olduğu Ayşe Hubbî Hanım, İstanbul'da H. 998/M. 1589-90 tarihinde vefat etmiştir.

Tezkirelerde bir divan teşkil edecek kadar şiiri olduğu yazılıdır. Ancak elimizde tezkirelerde kaydedilen birkaç gazel ve beyit örneğinden başka şiiri mevcut değildir. Kaynaklarda kendisinin 3000 beyitten fazla olduğu söylenen ve bazı beyitleri kaydedilen *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisi olduğu da yazılıdır ancak bu eserin herhangi bir nüshasına ulaşamamıştır. Aşık Çelebi, İran ve Türk kadın şairlerini isimleriyle birlikte zikrederek Ayşe Hubbî Hanım'ı hepsinden üstün tutar. Ayşe Hubbî Hanım'ın kaynaklarda öne çıkarılan önemli bir özelliği de şiirlerindeki "merdâne" söyleyişidir.

Hüseyin Hüsâmeddin, Amasya Tarihi'nde Ayşe Hubbî için eşinin Şemsî Çelebî değil de Mehmet Efendi olduğu gibi yer yer tezkirelerdeki bilgilerle de çelişen şu satırları kaleme almıştır:

Hubbî² Âişe Hatun (Şeyh-zâde): Amasyalı Beşiktâşî Yahyâ Efendi'nin dâmâdı olan ammi-zâdelerinden Amasyalı Yahyâ Efendi bin Abdurrahmân Çelebî'nin kerîmesidir.

¹ Ayşe Hubbî'nin hayatı ve eserleri hakkında verdiğimiz bilgiler şu çalışmalardan derlenmiştir: (Bursalı Mehmet Tahir, 2016; 562-563) (Cumbur, 1988; 907-913), (Hocaoğlu, 2013), (İsen, 1994; 301-302), (Uzun, 1998).

² Hubbi hâ'nın zammı ve bâ-yı mevhûdenin kesriyle hubbe mensûbdur. Bunu edibe-i müşârün-ileyhânın zevci olan ve "Hubbi monlâsı" diye şöhret bulan Mehmed Efendi'nin terceme-i hâlinde Nev'î-zâde Efendi "ve en

Vâlideşi Beşiktâşî Yahyâ Efendi'nin kerîmesi Râbî'a Hatun'dır. Pederi kuzât-ı sûtûde-simâtan olup vâlideşi sarây-ı hümayûnda Sultân Süleymân Han'ın rıdâ'an birâder-zâdesi olmak hasebiyle nâfizetü'l-kilem olduğundan gençliğinde sarây-ı hümayûna alınıp orada terbiye gördü. Ba'dehû Sultân Selîm-i sâninin vâlideşi nezdinde kaldı. Bu münâsebetle Sultân Selîm-i sâni ile berâber büyüdü. Berâber okuyup yazdı. Âdetâ Sultân Selîm-i sâninin rıdâ'an hem-şîresi gibi idi. Sultân-ı müşârün-ileyhin sancâklarda kapucubaşı ve gâyet mergûbu olan Abdullâh Ağa'nın mahdûmu Şemseddîn Mehmed Efendi de şehzâdenin gözdesi idi. Sultân-ı müşârün-ileyhin vâlideşine Abdullâh Ağa'nın ricâ vü niyâzı üzerine müşârün-ileyh Mehmed Efendi ile evlendi. Âdetâ bir hanım sultân gibi nüfûz u ikbâle erdi. Sultân Selîm-i sâninin 974[M.1566-1567]'te taht-ı Osmânîye cülûsunda musâhibe-i şehriyârî oldu. Zevci kendisiyle şeref-i sadâret kazandı.

Bâb-ı ikbâli, erbâb-ı hâcât u mürâca'at için bir musaddar-ı ma'âlî oldu. Sultân Selîm-i sâninin bütün zamânı saltanatı kendisinin sa'âdet-i baht ü devleti olarak bu sa'âdet içinde yaşadı. Sâye-i ikbâlinde pek çok Amasyalılar devlet ü sa'âdete erdi.

982[M.1574] senesi Şa'bânında Sultân Selîm-i sâninin irtihâli ve şehzâdesi Sultân Murâd-ı sâlisin cülûsu üzerine vâlide Nûr Bânû Sultân'ın himâyesinde sa'âdetini te'mîn eylediye de eski nüfûzunu kaybetti. Bununla berâber vâlide sultânın nüfûz u ikbâli kendisine medâr-ı sa'âdet olarak zevcinden bir yıl sonra 999[M.1590-1591]'da vefât edip ceddî Yahyâ Efendi türbesine defn edildi.

Âlime, fâzıla, şâ'ire, edîbe, elsine-i selâse edebiyâtına vâkıfe, tevârîh u muhâzarâta âşinâ bir kadın idi. Zevci Eyüp'te kendisine yaptırdığı türbesinde medfûndur. Çünkü Sultân Selîm'in vefâtından sonra zevciyle araları açılmış âdetâ ayrılmak derecesine gelmişti.

Kendisini ve hüsn ü edebini Sultân Selîm'in vâlideşi pek ziyâde sevdiğinden "kızım" der, hakkında kızı mu'âmelesi ederdi. Nev'î-zâde Atâyî Efendi bu hususu Hubbî mollâsının tercemesinde şöyle ifâde ediyor: "Fi'l-hakîka Cenâb-ı mehd-ulyânın duhter-i Belkıs-ihtirâmına şevher olmak manzûme-i ahvâlîne vâsîtatü'l-ikd-i gevher olup"

Aralarının açılmış olduğunu da şu sûretle anlatıyor: "Zen-i dünyâ-yı gaddâr anlara nisbet evâ'ilde hoş-zinde-gânî evâhirde bed-ma'âş ve düşmen-i cânı olmuş-idi." Bundan dolayı kendisine meşîhatı az gören zevci Mehmed Efendi, dört defa İstanbul kâdısı ve bir defa Anadolu kazaskeri olduğu hâlde Rûmili sadâretine ve meşîhat-ı İslâmiyyeye i'tilâ edemedi.

Kınalı-zâde Hasan Çelebî Tezkire-i Şu'arâ'sında diyor ki: "Hubbî: Adı Âişe'dir. Şeyh Yahyâ merhumun nebîre-i celîlesi ve merhûm Sultân Selîm Han bin Sultân Süleymân'ın şehzâde iken hâcesî olan Şemsî Çelebî'nin halîlesi idi. Ol takrîble Sultân Selîm Han ile musâhib ü münâdim ve sa'âdet-vâr-ı sarây-ı cellet-medârlarına mülâzım idi.³ Hattâ Sultân Selîm pâdişâh-ı cihân oldukta bâb-ı izzet-kıbâbı merc'î ü me'âb-ı şeyh ü şâbb olmuş-idi. Ve şeff'-i üryân⁴ gibi kelâmı merdûd olmağla hayli celâlet-şân iktisâb kılmış-idi.

Tâ'ife-i zenânda şî'rdem-zenân olanların evveli ve ercahı ve ol zümrenin fi'l-hakîka eş'ar ü efsahıdır. Kelimâtı dahi kız nakşı değil hayli merdâne, muhassal-ı beni nev'î arasında yegânedir. Gazaliyât u kasâ'id ü mesneviyâtı vardır. Cümleden Hurşîd ü Cemşîd adlı kitâbı vardır ki üç bin beyitten ziyâdedir. Anda hayli nefâyis ü letâ'if âmâdedir. Rağbet-i du'âda olan ebyâtındandır:

Du'â temsîli Yûsuf gibidir hem
Kim ana müşterîdir halk-ı âlem

Virür her kişi maktûrunca güher
Anın tâ müşterîsinden olalar

rahmü'l-vesâ'iti'l-muhibb femâlî müşfik min gayr-ı hubbî"beytiyle tasrîh ediyor. Asrımız üdebâsından ba'zılarının iddî'ası gibi hâ'nın zammı ve bâ'nın feth-i vâhidiyle zünebâ vezninde değildir.

³ Nev'î-zâde zeylinde bu emrin bir aksi olduğunu yazıyor.

⁴ Şefa'atci kadın olursa ana şeff'-i üryân dendi. Bu istilâh Ferazdak'ın şu beytinden alınmıştır: "Leyse eş-şeff' ellezî ye'tike müterrezâ / mislû's-şeff' ellezî ye'tike uryânen" bunun kaffesi Vefeyâtü'l-a'yân'da Hümâm el-Ferazdak tercemesinde mufassaldır.

*Sen oldun şimdi hem ol zen misâli
Kaçan arz eyledi Yûsuf cemâli*

*Getirüb nice rişte anda bir zen
Harîdâr oldu olda cân ü dilden*

*Çü şâh-ı subh irüpkondı cihâna
Kuruldu çetr-i zerrîn âsumâna (Yasar, ty; 277-281)*

2. İmâdu'l-Cihâd

Ayşe Hubbî Hanım'ın bu eseri kaynaklarda zikredilmemektedir. Kendisinin böyle bir eseri olabileceği ihtimâlinde ilk defa bahseden kişi, Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu çalışmaları esnasında Millî Kütüphane yazma koleksiyonunu fişlerken küçük bir risale fark eden ve 21-25 Eylül 1981 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen IX. Türk Tarih Kongresi'nde bunu bir bildiriyle tanıtan Müjgan Cunbur'dur. Cunbur, eserin 19 yapraklık küçük bir nüshasını tanıtarak gerek gazilik geleneği, gerek içindeki şiirler ve bu şiirleri yazan kişi dolayısıyla bu eserin incelemeye değer olduğunu belirterek bu eserin Ayşe Hubbî Hanım'a ait olabileceğini söyler. (Cunbur, 1988; 901) Müjgan Cunbur'un tanıttığı bu nüsha, aslında Ayşe Hubbî'nin asıl eserinin ilk ve en basit hali yani bir taslağı görünümündedir.

Ayşe Hubbî'nin bu eserinin şimdiye kadar bu tek ve oldukça kısa olan nüshası bilinmekteydi. Ancak Cihan Okuyucu'nun 2017 yılında yayımlanan bir makalesiyle bu eserin başka bir nüshası daha tespit edilmiştir. Cihân Okuyucu, "Paris Milli Kütüphanesinde "Yeni Türkçe Yazmalar" başlıklı yazısında Paris Milli Kütüphanesi'nin (Bibliothèque Nationale de France) ihtiva ettiği Doğu Yazmaları koleksiyonunun E. Blochet tarafından 1932-33 tarihleri arasında 2 cilt halinde yayınlandığını ancak E. Blochet Kataloğunun yayınından sonra kütüphaneye 200'ü aşkın Türkçe elyazmasının intikal ettiğini belirtmektedir. Okuyucu, bu yazısında kendisinin de Paris'te kaldığı 2 haftalık bir sürede mevcut 221 eserin tamamının kataloğunu hazırlamasının mümkün olamayacağını belirterek ilk bakışta ilgisini çeken 75 eseri tanıtmaktadır. (Okuyucu, 2017) Ayşe Hubbî'nin *İmâdu'l-Cihâd* isimli eseri de bu kitaplar arasında yer almaktadır.

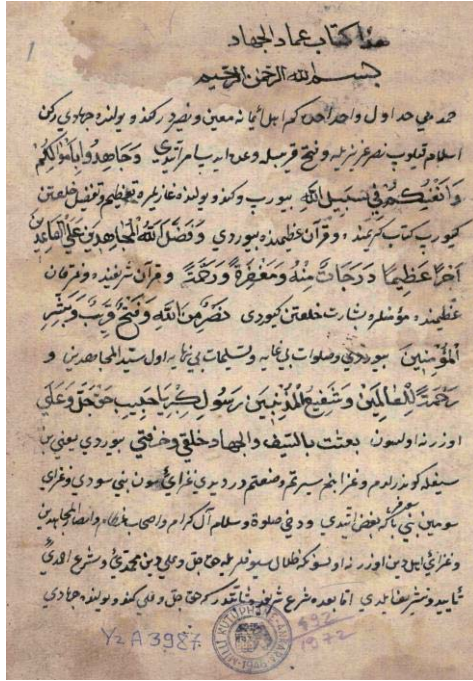
2.1. Eserin Nüshaları

İmâdu'l-Cihâd'ın şimdilik elimizde iki nüshası bulunmaktadır. Bunların birincisi Müjgan Cunbur'un tespit edip tanıttığı Millî Kütüphane Nüshası, diğeri de Cihan Okuyucunun varlığını haber verdiği Paris Nüshası'dır. Aşağıda bu iki nüsha hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.1. Millî Kütüphane Nüshası

Bu nüsha, Millî Kütüphane Yazma Eserler A 3987 numarada kayıtlıdır. 19 yapraklıktan oluşan nüshada istinsah kaydı bulunmamaktadır. Ta'lik hatla kaleme alınan nüsha, kahverengi meşin sırtlı, kendinden desenli mukavva bir cilt içinde bulunmakta olup her sayfada 15 satır bulunmaktadır. İlk sayfasında "Hâzâ Kitâbu İmâdu'l-Cihâd" başlığının bulunduğu eserin bu nüshası, 9 fasıl üzerine kurulmuştur. Bu nüshanın giriş bölümünde hamt ve salavattan sonra "İnşaallâh bu risâlede gazânın şerâitin ve edeblerin kütüb-i mu'tebereden tercüme ederiz" denilmektedir. Ardından da gazanın farz oluşunun üç hikmetleri üzerinde duran yazar, esas konuya geçmektedir.

Eserde öncelikle fasıllar halinde cihatla ilgili farklı ele alınmakta, fasıllarda bazen hikâyelere de yer verilmektedir. Ardından da cihatla ilgili 12 hadisin önce Arapça metni sonra da tercümesi verilmektedir. Bu nüshada, fasıllar içerisinde Hubbî'nin şiirlerine yer verildiği gibi nüshanın sonunda, Hubbî'nin mahlasının olduğu gazellere de ayrıca yer verilmiştir. Ancak bu gazellerden önce "Bu fakîr ta'cille sefer üzerinde bazı gazîlerün hayır du'âsın iltimâs edip İmâm-ı Dîmîşkî hazretlerinin Kitâb-ı Cihâd'ından bu risâleyi üç günde Lisân-ı Arabîden Türkîye terceme etdüm. Ehl-i nazardan mercûdur kim ta'bîrin kusurın seferün ta'bına ve meşakkatine haml edip ma'zûr dutalar ve kemâl-i keremlerinden sehvin ıslâh edip kalem-i setr ile ve rakam-ı 'afvle ketm ideler" denilerek risâle bitirilmiş ve "Der medh-i gazâ" başlığı altında bu gazeller sunulmuştur.

2.1.2. Paris Millî Kütüphanesi Nüshası

İmâdu'l-Cihâd'ın bu nüshası, sondaki istinsah kaydında yer alan «Harrerehu el-fakîr Dervîş Mustafa Mevlevî es-Sarayî, fi sene 1080» ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Dervîş Mustafa isimli biri tarafından 1670 yılında yazılmıştır. Okuyucunun verdiği bilgilere göre

"193x140,130x80 boyutlarında olan; orta kalın, aherli, filigranlı, açık krem renkli kağıda yazılan ve Çeharkuşe vişne renkli deri, miklepli, ebru kaplı mukavva cilt" içinde bulunan bu nüsha da ta'lîk hatla kaleme alınmış olup her sayfada 18 satır bulunmaktadır (Okuyucu, 2017; 222). Bu nüshanın ilk sayfasından sonra tahminlerimize göre en az 10-15 sayfa eksik olmalıdır. Yani eserin birinci bâbı olan ve cihatla ilgili 40 hadisin aktarıldığı bölümde sadece 14., 15. Ve 40. Hadisin metni bulunmaktadır. aradaki hadislerin olduğu sayfaların kopmuş olduğunu düşünüyoruz.

Paris Nüshası, Millî Kütüphane nüshasından farklı olarak 12 baktan oluşmaktadır. Eser 61b'de Şeyh Şazeliden nakledilen Hizbü'n-Nasr başlıklı uzun bir Arapça dua ile bitmektedir. Bu eserden sonra 62b-69b arasında, kırmızı mürekkeple ve "Ahrectü an-kitab-ı Fezail-i Cihad" başlıklı ayrı bir metin bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmaya göre bu metin Bâkî'nin Ahmed b. İbrâhîm (ö. H. 814/M.1412) tarafından kaleme alınan *Meşârî'u'l-Eşvâk ila Mesâri'u'l-Uşşâk* isimli Arapça eserinden tercüme ettiği *Fezâil-i Cihâd*'ın 9. bâbıdır.

2.2. Eserin Muhtevâsı

Bu eserin Hubbî'ye ait olduğu kesindir. İki nüshada da şiirlerin sonunda aşağıda örnek olarak verdiğimiz beyitlerde de görüleceği üzere Hubbî mahlası yer almaktadır:

*Zülfikâr-ı Hayder-i Kerrâr hakkı Hubbiyâ
Milket-i âlemden efdal devleti gâzîlerin (8a)*

*Var iken Nakkâş Hubbî nakşa meyl itmek neden
Sen seni hayrette sanma halk kamu hayrettedir (20a)*

*Kuhl-i cândur Hubbiyâ hâk-i rehi gâzîlerün
Buldılar hakdan atâ bî-hadd ü pâ-yân gâzîler (7a)*

*Hubbiyâ âşık degül da'vâ-yı bî-burhân iden
Cân u dilden derd-ile giryân-ı cânân olmaya (18a)*

*Cân u baş-ile fedâ Hakk'un yolında sıdk-ıla
Vuslat-ı cânâne Hubbî âlemde eylersen recâ (22a)*

*Hubbiyâ durma du'â kıl rûz u şeb gâzîlere
Tâ şifâ kıla sana rûz-i mahşerde şehîd (28a)*

II. Selîm ve III. Murâd devri şâiresi olan Ayşe Hubbî'nin bu eserinin te'lîf tarihi eserde belirtilmemiştir. Ancak Paris Nüshası'nda yer alan bir beyit bize eserin yazılış tarihiyle ilgili tahminde bulunma imkânı vermektedir. Bu nüshanın 9a sayfasında bulunan "Arsa-i âlemde kılsın gün gibi / Hân Selîm devrinde hoş devrân tîğ" beytinde geçen "Hân Selîm devri" ifadesi bizce Hubbî'nin bu eserini II. Selîm zamânında (1566-1574) yazdığını göstermektedir.

Eserin adı, iki nüshada da metin içerisinde *İmâdu'l-Cihâd* olarak kaydedilmiştir. Ancak Paris Nüshası'nın bir yerinde eserin ismi *Fezâil-i Cihâd* olarak geçmektedir. Örneğin eserin ikinci bâbının başında "ikinci bâb Risâle-i İmâdu'l-Cihâdun hikâyât-ı latîfe ve rivâyât-ı şerîfe beyânındadır" şeklinde bir ifâde varken üçüncü bâbın başında "bir ifâde varken üçüncü bâbın başında "Fezâil-i Cihâd'un üçüncü bâbı gâzîlerin ..." ifadesi bulunmaktadır.

Millet Kütüphanesi'nde bulunan nüsha, Paris Nüshası'nın taslak hâli görünümündedir. Burada ele alınan meseleler, Paris Nüshası'nda ayrı bâblar hâlinde genişletilmiştir. Bu bâblarda sırasıyla şu konulara yer verilmektedir: 1. cihatla ilgili 40 hadis; 2. cihatla ilgili 40 hikâye; 3. gazilerin savaş halleri; 4. ceng etmenin vakitleri; 5. savaşma şekilleri; 6. savaşta sâbit durmak; 7. savaşta okunacak dualar; 8. Allâh için samîmî niyet; 9. ganimete ihanet etmemek; 10. danışma ve dayanışma; 11. sabır, tevekkül ve rızâ; 12. virdler ve duâlar.

İmâdu'l-Cihâdın önemli bir özelliği de Ayşe Hubbî'nin şiirlerini içermesidir. Eserde Birinci ve İkinci bâb dışındaki bölümlerde şiir bulunmamaktadır. Konuların anlatımından sonra "Nazm" başlığı altında konu manzum olarak özetlenmekte ve peşinden de "Şi'r" başlığında bir gazel veya mesneviye yer verilmektedir. Bu şiirlerde Ayşe Hubbî, tezkirelerde kendisi için özellikle vurgulanan "merdâne şiirler söyler" hükmünü ispatlayacak tarzda, erkekçe bir edayla cesaret ve yiğitliğe övgü şiirleri söyler. Ancak iki nüsha arasında şiirlerin beyit sayıları, kelimeleri ve mahlas içerip içermemeleri bakımından bazı farklılıklar vardır. Aşağıda buna bir örnek olması amacıyla Hubbî'nin "gazâ" redifli gazeli verilmiştir. Bu gazel, bazı küçük farklılıklarla Paris Nüshası'nda 11a'da tekrarlanmıştır. Bu gazelin iki nüshadaki beyit sayısı ve kelime kadrosu yer yer değiştiği

gibi, Paris Nüshası'nda mahlas da bulunmamaktadır. Aşağıdaki gazellerin birincisi Millî Kütüphane nüshasından, ikincisi ise Paris Nüshası'ndan alınmıştır.

*Dâr-ı İslâmı münevver kıldı envâr-ı gazâ
Âlemi kılmış mu'attar bûy-i gülzâr-ı gazâ*

*Nutka gelse zerreler şerh eylemez fazlın şehâ
Defter ü evrâka sığmaz fasl-ı güftâr-ı gazâ*

*Gicesi efdal Kadrden didi çün hayru'l-beşer
Rûkn-i İslâmdur didi hem ümmete kâr-ı gazâ*

*Ehlini Kur'ânda Hak ta'zîm u tafdîl eyledi
Dâimâ meftûh ola Yâ Rab esfâr-i gazâ*

*San'atüm dedi gazâya Fahr-i âlem Hubbiyâ
Dâimâ meftûh ola gâzîlere kâr-ı gazâ (19a)*

*Dâr-ı İslâmı münevver kıldı envâr-ı gazâ
Âlemi kılmış mu'attar bûy-i gülzâr-ı gazâ*

*Nutka gelse zerreler şerh eylemez fazlın anun
Defter ü evrâka sığmaz fasl-ı güftâr-ı gazâ*

*Ehlini Kur'ânda Hak tahkik tafdîl eyledi
Fazlile izzetde olsun Yâ Rab ebrâr-i gazâ*

*Himmet-i merdânla menşûr ola allâm-ı dîn
Dâimâ meftûh ola dünyâda esfâr-i gazâ*

*Fahr-i âlem san'atüm dedi gazâdur dünyede
Haşre dek gâzîlere meydândadur dâr-ı gazâ
(6a-b)*

Sayfa | 173

İmâdu'l-Cihâd'da bazen de kısa mesnevilere yer verilmektedir. Mesela 11b'de 3 beyitlik bir mesnevi vardır.

*Çün gazâdur fahr-i Âlem san'ati
San'atine eyle dilden rağbeti*

*İşret-i dünyâya rağbet eyleme
Hak yolunda fırsatun fevt eyleme*

*Nakşına dil bağlamaz dâna olan
Dil virür mihrine nâ-bînâ olan*

Hubbî'nin bu eserinde yer yer İmâm Dîmişkî yani Ahmed b. İbrahim (814/M.1412) tarafından kaleme alınan *Meşârî'u'l-Eşvâk ilâ Mesârî'u'l-Uşşâk* isimli Arapça eserine göndermede bulunulmakla birlikte *İmâdu'l-Cihâd*, bu eserin tercümesi değildir. Zira *Meşârî'u'l-Eşvâk ilâ Mesârî'u'l-Uşşâk*, 33 bâbdan oluşan çok kapsamlı bir eserdir. *İmâdu'l-Cihâd*'ın da bazı bölümleri bu eserden tercüme edilerek oluşturulmuştur. Hubbî her ne kadar Millî Kütüphane nüshasının sonunda "İmâm-ı Dîmişkî hazretlerinin Kitâb-ı Cihâd'ından bu risâleyi üç günde Lisân-ı Arabîden Türkîye terceme etdüm" demişse de bu ifadeye Paris Nüshası'nda yer vermemiştir. Nitekim *İmadu'l-Cihâd* yine Hubbî'nin Millî Kütüphane nüshasının başında "bu risâlede gazânın şerâitin ve edeblerin kütüb-i mu'tebereden tercüme ederiz" sözleriyle belirttiği gibi muteber kitapların farklı bölümlerinin tercüme edilmesiyle oluşturulmuş bir eserdir. Nitekim eserde "Sâhib-i Şifâ-i Sudûr'dan mervîdür", "Kitâb-ı Mesâlik-i Ebrâr'da mervîdür", "Osman bin Huzâî Fezâil-i Cihâd adlu kitâbında hikâyet eyledi", "Kitâb-ı Dekâyık sâhibi hikâyet eyledi" ve "İmâm Yâfi'î rahmetullâhi aleyh Ravza-i Reyâhîn adlu kitâbında hikâyet eyledi" gibi ifadelerle eserin kaynaklarına işaret edilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi XVI. yüzyılın büyük şairi Bâkî de *Meşârî'u'l-Eşvâk ilâ Mesârî'u'l-Uşşâk*'ı Arapça'dan Türkçe'ye *Fezâil-i Cihâd* ismiyle tercüme etmiştir. Hubbî de *İmâdu'l-Cihâd*'da *Meşârî'u'l-Eşvâk ilâ Mesârî'u'l-Uşşâk*'taki bazı hikâyeleri tercüme etmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde, II. Selîm devrinde bahsi geçen eserlerini kaleme almış olan

Bâkî ile Hubbî arasında bir karşılaştırma yapmanın da faydalı olacağını düşünüyoruz. Aşağıda, *Meşârî'u'l-Eşvâk ilâ Mesârî'u'l-Uşşâk*'ta yer alan bir hikâyenin Bâkî ile Hubbî tarafından yapılmış tercümelerin baş kısımlarından bir bölüm verilmiştir. Bu tercümelerin birincisi Bâkî'ye, ikinci ise Hubbî'ye aittir.

Bir gazi kimesne var idi. Ana Battâl gâzî dirlerdi. (Hikâye-i Battâl Gâzi) Rûm memleketlerine girer, gider, küffâr libâsın giyerdi. Boynuna İncil takardı, dahi gezerdi. Bulduğu yirde on kâfirden elli kâfire varınca cümlesin depelerdi. Ammâ dahi ziyâde olsalar tınmazdı, giçer giderdi. Görenler papaz sanurlardı. Nice yıllar Rûm diyârında gezüp küffâra bu mekûle işler etmişdi. Bazı rivâyetde Hârûn er-Reşid zamanında birgün İslâm memleketine çıkdı. Hârûn bunu yanına davet eyledi. Ya Battâl gezdüğün yirlerde gördüğün acayibden bize bazı nesne hikâyet idiver, didi. Battâl eyitdi: No'la yâ Emire'l-Müminin sana bir zîb nesne takrîr ideyim didi. Bir gün Rûm memleketinde bir sahrâda gezerken ardımdan bir at ayağı avazı geldi. Döndim, bakdım. Bir kimesne, altında bir atı ve elinde bir gönderi var yakın geldi, selâm virdi. Aleyke's-selâm didüm. Gördüm bir müslimân kimesne imiş. Bana eyitdi: Diyâr-ı Rûmda gezer Battâl dirler bir kimesne vardır. Hiç sen anı gördün mi, yâ işitdin mi didi. Ben eyitdim: İşte ol kişi benüm, ne buyurdun didüm. Hemân atından indi, benümle görüşdi, karşıma geçdi, oturdu. Arz-ı mahabbet eyledi. Ve'l-hâsıl şimden sonra senünle yoldaş olalum.

Harunü'r-Reşid zamanında tabiinden Abdullah adlu bir kimesne ki meşhur lâkabı Seyyid Battâl'dur, kimesne var idi. Ulema-i izâmdan ve meşayih-i kirâmdan idi. İncil bilürdi. İncil'in bagazına asup nice yıllar diyâr-ı Rum'ı ruhban suretinde seyahat eyledi ve ayyarlık ile nice kanlar döküp ve kiliseleri harab idüp gazalar eyledi. Diyâr-ı Rum sıyt u sadasından ve heybetinden dolmuş idi. Harunü'r-Reşid zamanında diyâr-ı İslâm'a çıkdı. Anı davet idüp su'al itdi: Ya Battâl sen tarik-i Hak'da ayyar-ı ibn-i Âdem ve seyyah-ı âlemsin. Bana diyâr-ı Rum'da seyahatinde gördüğün acebül-acayib bir hikâyet eyle. Emirü'l-müminin didi, bir gün diyâr-ı Rum sahralarında bir sahrada gezerken bir hornus arkamda ve incil bogazumda... Nâgâh ardumdan at hareketin işitdüm. Nazar idüp bir atlu gördüm. Silâhla yakın geldi, selâm virdi. Müslümanların selâmı gibi... Bildüm ki ehl-i İslâm'dandur. Bana: Ya sahibül-hornus ve'l-İncil diyâr-ı Rum'da Battâl adlu bir er vardır. Seyyah-ı âlemdür, haberün yok mu? İsa hakkı için bana haber vir. Ben didüm: Ol Battâl-ı ayyar benüm. Fi'l-hal atından inüp elüm, ayagum öpdü. Ben senün can u gönülden hizmetine geldüm. Beni kabul it hizmetine, kabul itdüm.

İki metne baktığımız zaman Hubbî'nin ifadelerinin daha süslü ve ağır bir dille yazıldığını, dil ve üslûp bakımından Bâkî'nin daha sade ve anlaşılır olduğunu görmekteyiz. İleride bu iki eserin daha kapsamlı bir karşılaştırmasının yapılması bize iki şair hakkında ilginç bilgiler verebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Şimdiye kadar herhangi bir eserinin nüshası elimizde bulunmayan Ayşe Hubbî hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu çalışmada bugüne kadar Ayşe Hubbî hakkında yapılmış bilimsel çalışmaların uzun uzadıya tekrarlanması yerine bu bilgiler kısaca özetlenmiş, Hüseyin Hüsameddîn'in Amasya Tarihi'nde yer alan ve bugüne kadar yayımlanmamış olan Hubbî hakkındaki bilgiler metinde sunulmuştur. Böylece Hubbî hakkındaki biyografik kaynaklara katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Hubbî'nin kaynaklarda zikredilmeyen ancak kendisine aidiyeti kesin olan *İmâdu'l-Cihâd* isimli eserinin mevcut iki nüshası kullanılarak bilimsel bir metnin ortaya konması gerekmektedir. Eserin metninin ortaya çıkarılması, Hubbî'nin şâirliği ve kadın divan şairlerimiz ile ilgili çalışmalar açısından çok önemlidir.

Hubbî'nin kaynaklarda zikredilmeyen bir eserinin bir nüshasının Paris'te ortaya çıkması, kendisinin kaynaklarda zikredilen ve çok övülen *Cemşid u Hurşîd* mesnevisinin de bugün Türkiye'de veya yurt dışında bulunan bir kütüphanede fark edilmeyi beklediğini gösterir. Yakın zamanda bu eserin ve Divanının da gün yüzüne çıkarılacağını ümit ediyoruz.

Kaynakça

- Bursalı Mehmet Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri*. (Haz. M. A. Yekta Saraç). C. 2. Ankara: Tüba Yayınları.
- Cunbur, Müjgân (1988). "İmâdü'l-Cihâd ve XVI. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Ayşe Hubbî Kadın". *IX. TTK Bildiriler*. C. II, s. 901-913.
- Hocaoğlu, Kadriye (2013). Hubbî, Ayşe Hubbâ Hanım. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. (http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=yazim_kurallari E.T. 30.09.2018)
- Yasar, Hüseyin Hüsâmeddîn (ty). *Amasya Tarihi*. C. 8.
- İsen, Mustafa (1994). *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısım*. Ankara: AKM Yay.
- Okuyucu, Cihan (2017). "Paris Milli Kütüphanesinde Yeni Türkçe Yazmalar". *Journal Of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*. S. 47, s. 163-227.
- Uzun, Mustafa (1998). "Hubbî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 265-266.

